

บทที่ 5

สรรพนาม และคุณนาม

ในหนังสือคู่มือสันสกฤตเล่มนี้ เราจะศึกษาภาษาสันสกฤตตามแนวโครงสร้างของภาษาทั่วไป เมื่อกล่าวถึงการศึกษิตตามแนวโครงสร้างภาษาสันสกฤตโดยทั่วไปมี 4 ด้าน ตามลำดับดังนี้ คือ

- 1) **อักขรวิธี** เราจะฝึกฝนการเขียนอักษรเทวนาครีควบคู่ไปกับอักษรโรมัน เพื่อใช้อ่านตำราภาษาสันสกฤตที่เกือบทั้งหมดพิมพ์ด้วยอักษรเทวนาครี
- 2) **วจีวิภาค** เราจะศึกษาส่วนประกอบต่างๆ ของภาษาสันสกฤต เช่น คำนาม คำกริยา ประกอบด้วยส่วนใดบ้าง เป็นต้น
- 3) **วากยสัมพันธ์** เราจะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคำในแต่ละประโยค รวมไปถึงจำนวนต่างๆ ในภาษาสันสกฤต
- 4) **ฉันทลักษณ์** เราจะศึกษาวิธีการประพันธ์กาพย์ กลอนภาษาสันสกฤตเบื้องต้น

คำสรรพนามจึงจัดเป็นส่วนหนึ่งแห่งคำพูด (วจีวิภาค) ซึ่งเป็นคำที่ใช้แทนคำนามเพื่อหลีกเลี่ยงการใช้คำนามซ้ำบ่อยๆ บ้าง ใช้ขยายนามบ้าง ดังนี้เมื่อแบ่งเป็นประเภทใหญ่ๆ จึงจัดได้ 2 ประเภท คือ บุรุษสรรพนาม อันใช้แทน คน สัตว์ สิ่งของที่เคยกล่าวถึงมาแล้วบ้าง แทนตัวผู้พูด บ้าง ใช้แทนตัวคู่สนทนาบ้าง อีกประการหนึ่งเป็นวิเศษณสรรพนามคือใช้ขยายนาม

ส่วนหนังสือคู่มือสันสกฤตเล่มนี้จะแบ่งสรรพนามออกเป็น 7 ส่วน คือ บุรุษสรรพนาม, นิยมสรรพนาม, อนิยมสรรพนาม, ประพันธสรรพนาม, ปฤจฉาสรรพนาม, สรรพนามแสดงทิศทาง, สรรพนามบอกจำนวน²² ดังนี้

สรรพนาม (Pronouns)

5.1 บุรุษสรรพนาม และการผันบุรุษสรรพนาม บุรุษที่ 1-2 และ 3

บุรุษสรรพนามในภาษาสันสกฤต มี 3 บุรุษ เหมือนภาษาอื่นๆ โดยเรียงจากบุรุษที่ 3 ก่อน (ตรงข้ามกับภาษาอังกฤษที่เรียงบุรุษที่ 1 ขึ้นก่อน) และแบ่งเป็น 3 พจน์ เหมือนคำนามทั่วไป ต่างแต่ไม่มีวิภक्तिที่ 8 เพราะมีคำทักทายแยกต่างหากสำหรับแต่ละบุรุษ ดังตารางต่อไปนี้

²² ดูเพิ่มเติมได้ใน จำลอง สารพัตนีก, **สังเขปไวยากรณ์สันสกฤตเบื้องต้น** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2527), 53-70.

ศัพท์ที่ใช้เป็นบุรุษสรรพนามในภาษาสันสกฤตทั้ง 3 บุรุษ มีดังนี้

บุรุษที่	ศัพท์ที่ใช้เป็นสรรพนาม (ซึ่งจะมีการผันต่อไปข้างหน้า)	
3	เขา, หล่อน, มัน	ตท (त्) แบ่งผันเป็น 3 ลิงค์ ตามเพศของนามที่ใช้
2	ท่าน, เธอ	ยฺยฺมท (युष्मद्) ผันแบบเดียว ใช้ได้ทั้ง 2 ลิงค์ (นปฺ. พุดด้วยไม่ได้)
1	ฉัน, เรา	อสมท (अस्मद्) ผันแบบเดียว ใช้ได้ทั้ง 2 ลิงค์ (นปฺ. พุดไม่ได้)

สรรพนามบุรุษที่ 1 ปุงลิงค์, สตรีลิงค์ อสมท [ฉัน, เรา, พวกเรา] ผันดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
ปรथมา	อหम्	अहम्	आवाम्	आवाम्	वयम्	वयम्
ทวิติยา	माम्, (मा)		आवाम्, (आ)		अस्मान्, (नस्)	
	माम्	(मा)	आवाम्	(आ)	अस्मान्	(नस्)
ตฤติยา	मया	मया	आवाभ्याम्	आवाभ्याम्	अस्माभिस्	अस्माभिस्
จตุรฺธิ	मह्यम्, (मे)		आवाभ्याम्, (आ)		अस्मभ्यम्, (नस्)	
	मह्यम्	(मे)	आवाभ्याम्	(आ)	अस्मभ्यम्	(नस्)
ปञ्चมิ	मत्	मत्	आवाभ्याम्	आवाभ्याम्	अस्मत्	अस्मत्
षष्ठी	मम, (मे)		आवयोस्, (आ)		अस्माकम्, (नस्)	
	मम	(मे)	आवयोस्	(आ)	अस्माकम्	(नस्)
सप्तมิ	मयि	मयि	आवयोस्,	आवयोस्	अस्मासु	अस्मासु

ข้อสังเกต การผันสรรพนาม บุรุษที่ 1

1. เอกพจน์ ขึ้นต้นด้วยคำว่า ม- (ma-) หรือ มา- (mā-)

ยกเว้น ปรथมา. = อหम् (aham)

2. ทวิพจน์ ขึ้นต้นด้วยคำว่า อาว- (āva-) หรือ อาวา- (āvā-)

3. พหูพจน์ ขึ้นต้นด้วยคำว่า อสม- (asma-) หรือ อสมมา (asmā-)

ยกเว้น ปรथมา. = วยम् (vayam)

4. แบบผันในวงเล็บ ( ) เป็นแบบพิเศษ มีเฉพาะวิภक्तिคือ 2-4-6 และ แบบผันนี้ห้ามใช้วางไว้เป็นตัวแรกของประโยคหรือตัวแรกในการแต่งฉันท และห้ามอยู่หน้าศัพท์เหล่านี้ คือ จ, वा, และ เอว (ca, vā, eva)

สรพนามบุรุษที่ 2 ปุงลิงค์, สตรีลิงค์ **ยुष्मत्** [ท่าน, เธอ, พวกท่าน] ผันดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์	ทวีพจน์	พหูพจน์
ปรथมา	त्वम्	युवाम्	युष्मत्
ทวิตียา	त्वाम्, (त्वा) त्वाम् (त्वा)	युवाम्, (वाम्) युवाम् (वाम्)	युष्मान्, (वस्) युष्मान् (वस्)
तृतीया	त्वया	युवाभ्याम्	युष्माभिस्
चतुर्थी	तुभ्यम्, (ते) तुभ्यम् (ते)	युवाभ्याम् (वाम्) युवाभ्याम् (वाम्)	युष्मभ्यम्, (वस्) युष्मभ्यम् (वस्)
पञ्चमी	त्वत्	युवाभ्याम्	युष्मत्
षष्ठी	तव, (ते) तव (ते)	युवयोस्, (वाम्) युवयोस् (वाम्)	युष्मकम्, (वस्) युष्मकम् (वस्)
सप्तमी	त्वयि	युवयोस्	युष्मासु

ข้อสังเกต การผัน สรพนาม บุรุษที่ 2 มีดังนี้

1. เอกพจน์ ขึ้นต้นด้วยคำว่า ตว- (tva-) หรือ ตวา- (tvā-)
ยกเว้น จตุรฺถี. = तु- (tu-) และ षष्ठि. = तव (tava)
2. ทวีพจน์ ขึ้นต้นด้วยคำว่า युव- (yuva-) หรือ युवा- (yuvā-)
3. พหูพจน์ ขึ้นต้นด้วยคำว่า युष्म- (yuṣma-) หรือ युष्मा- (yuṣmā-)

ยกเว้น ปรथมา. = युष्म (yūyam)

4. แบบผันในวงเล็บ ( ) เป็นแบบพิเศษ มีเฉพาะวิภक्तिคู่ คือ 2-4-6 และ แบบผันนี้ห้ามใช้วางไว้เป็นตัวแรกของประโยคหรือตัวแรกในการแต่งฉันท และห้ามอยู่หน้าศัพท์เหล่านี้ คือ จ, वा, และ ऐव (ca, vā, eva)

หมายเหตุ

- ❖ ในภาษาสันสกฤตคำสรพนาม (sarva-nāman) แบ่งตามบุรุษได้ 3 เหมือนกริยาอาขยาต ผันด้วย สุปวิภक्ति (สุพนต) และมีข้อสังเกต คือ คำสรพนาม จะไม่มีวิภक्तिที่ 8 (คำทักทาย)
- ❖ อีกประการหนึ่ง คือ บุรุษที่ 1 และ บุรุษที่ 2 จะผันเหมือนกันทั้งปุงลิงค์และสตรีลิงค์ (ไม่มีนปุงลิงค์)

เราได้ศึกษาเรื่องสรรพนามบุรุษที่ 1 และ 2 มาแล้ว ต่อไปนี้เราจะศึกษาสรรพนามบุรุษที่ 3 ใช้แทนผู้หรือสิ่งที่พูดถึง (ไม่อยู่ในขณะสนทนา) ซึ่งแตกต่างจากทั้งสองบุรุษที่เราได้ศึกษามา คือ แต่ละลิงค์มีแบบผันเฉพาะตัว (ต่างจากบุรุษที่ 1 และ 2 ที่ทั้งปุงลิงค์ และสตรีลิงค์ผันเหมือนกัน) ดังต่อไปนี้

สรรพนามบุรุษที่ 3 แทนด้วย ตท [เขา] ปุงลิงค์ ผันดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
प्रथमा	सः	सम्	ते	तौ	ते	ते
तृतीया	तम्	तम्		..	तान्	तान्
द्वितीया	तेन	तेन	ताभ्याम्	ताभ्याम्	दैः	दैः
चतुर्थी	तस्मै	तस्मै		..	तेभ्यः	तेभ्यः
पञ्चमी	तस्मात्	तस्मात्		..		..
षष्ठी	तस्य	तस्य	तयोः	तयोः	तेषाम्	तेषाम्
सप्तमी	तस्मिन्	तस्मिन्		..	तेषु	तेषु

สรรพนามบุรุษที่ 3 แทนด้วย ตท [หล่อน, เธอ] สตรีลิงค์ ผันดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
प्रथमा	सा	सा	ते	ते	तासु	तासु
तृतीया	ताम्	ताम्		..		..
द्वितीया	तया	तया	ताभ्याम्	ताभ्याम्	ताभिः	ताभिः
चतुर्थी	तस्यै	तस्यै		..	ताभ्यः	ताभ्यः
पञ्चमी	तस्याः	तस्याः		..		..
षष्ठी		..	तयोः	तयोः	तासाम्	तासाम्
सप्तमी	तस्याम्	तस्याम्		..	तासु	तासु

คำอธิบาย การผัน ตท ปุงลิงค์และสตรีลิงค์ มีข้อสังเกต ดังนี้

1. ปุงลิงค์ ดตุตียา.-สप्तमी. เอกพจน์ เป็นสูตรลงท้ายด้วย -เอน, -อสุไม, -อสุมาตุ, -อสุย, -อสุมินุ และจะใช้ผันวิเศษณสรรพนามด้วย

(สูตร : -ena, -asmai, -asmāt, -asya, -asmin)

2. สตรีลิงค์ ยังคงใช้สูตร ยา, โย, ยาส, ยาส, ยาม (ดูการผันคำนามลงท้ายด้วยสระ อา, อี, อี้ สตรีลิงค์ ข้างหน้าประกอบด้วย)

(สูตร : -yā, -yai, -yās, -yās, -yām)

สรรพนามบุรุษที่ 3 แทนด้วย ตท [มัน] นปุงสกลิงค์ ผันดังนี้

วิภัตติ	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
प्रथमा	तत्	तत्	ते	ते	तानि	तानि
तृतीया	..		..		..	

* วิภัตติที่เหลือ มีรูปสำเร็จเหมือน ตท ปุงลึงค์

ข้อสังเกต

❖ การผัน ตท ตฤติยา.-สप्तमी. ทวิพจน์ ผันเหมือนกันทั้ง 3 ลึงค์

ตท เฉพาะที่แปลว่า เขา (เธอ, หล่อน, มัน) เป็นบุรุษสรรพนาม อนุโลมเอา กิมุ เฉพาะที่แปลว่า ใคร กับ ภาวตุ [ท่าน] เข้าด้วย นอกนั้นเป็นวิเศษณสรรพนาม

ภาวตุ [ท่าน] ปุงลึงค์ ผันดังนี้

วิภัตติ	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
प्रथमा	भावन्	भवान्	भावन्ते	भवन्तौ	भावन्तस्	भवन्तस्

* วิภัตติที่เหลือ ผันอย่าง ธิมตุ [ผู้ฉลาด] ปุงลึงค์

ภาวตุ [ท่าน] สตรีลึงค์ ผันดังนี้

วิภัตติ	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
प्रथमा	भावती	भवती	भावत्ये	भवत्यौ	भावत्यस्	भवत्यस्

* วิภัตติที่เหลือ ผันอย่าง นथि [แม่น้ำ] สตรีลึงค์

ภาวตุ [ท่าน] นปุงสกลิงค์ ผันดังนี้

วิภัตติ	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
प्रथमा	भावत्	भवत्	भावती	भवती	भावन्ती	भवन्ती

* วิภัตติที่เหลือ ผันอย่าง ชาติ [โลก, จักรวาล] นปุงสกลิงค์

หมายเหตุ

ภาวตุ ที่แปลว่า ท่าน ใช้เรียกผู้อยู่ห่าง ด้วยความนับถือ มิใช่เรียกคู่สนทนา

5.2 नियमसरणनाम

नियमसरणनाम (बोककवामनैनोन, जेणजे, जेजेज) इतठननामबांग इतठयाननामबांग (मीरुपलिंगक, वीरगतती अलषजर्न देलवकठननामतेठनखयय) इतठकै ततु [नूँन], ऐततु [नी, नी], ँततु [नूँन], ँतसु [नूँन, नी] मीरुवृषन दंगतठुतुतु

5.2.1 ततु [नूँन] कतरषनरुप हेमीठनननरुषसरणनामतंगसामलिंगक

5.2.2 ऐततु [नी, नी] रूतुसलरुऐतठनकरगतठगठु दंगनी

ऐततु [नी, नी] तुंगलिंगक षनदंगनी

वीरगतती	ऐकतुषजर्न	तुवीषजर्न	तुतुषजर्न
तुतुठतु	ऐषसु ँषसु	ऐतुतु ऐतुतु	ऐतुतु ऐतुतु
तुतुतुतुतु	ऐतुतु, ऐननु ऐतुतु ँननु	ऐतुतु, ऐननु ऐतुतु ऐननु	ऐतुतुनु, ऐननुनु ऐतुतुनु ऐननुनु
तुतुतुतुतु	ऐतुतुन, ऐननुन ऐतुतुन ऐननुन	ऐतुतुतुगुतुतु ऐतुतुतुतुतुतु	ऐतुतुतुतु ऐतुतुतुतु
जतुतुतुतु	ऐतुतुतुतुतु ऐतुतुतुतुतु	..	ऐतुतुतुतुतु ऐतुतुतुतुतु
तुतुतुतुतु	ऐतुतुतुतुतु ऐतुतुतुतुतु	..	..
षषषषषष	ऐतुतुतुतु ऐतुतुतुतु	ऐतुतुतुतुतु, ऐननुतुतुतु ऐतुतुतुतु ऐननुतुतुतु	ऐतुतुतुतुतु ऐतुतुतुतुतु
सतुतुतुतु	ऐतुतुतुतुतु ऐतुतुतुतुतु	..	ऐतुतुतु ऐतुतुतु

ऐततु [नी, नी] सतुतुतुलिंगक षनदंगनी

वीरगतती	ऐकतुषजर्न	तुवीषजर्न	तुतुषजर्न
तुतुठतु	ऐषुतु ँषुतु	ऐतुतु ऐतुतु	ऐतुतुतु ऐतुतुतु
तुतुतुतुतु	ऐतुतुतु, ऐननुतुतु ऐतुतुतु ऐननुतुतु	ऐतुतु, ऐननु ऐतुतु ऐननु	ऐतुतुतु, ऐननुतुतु ऐतुतुतु ऐननुतुतु
तुतुतुतुतु	ऐतुतुतु, ऐननुतुतु ऐतुतुतु ऐननुतुतु	ऐतुतुतुगुतुतु ऐतुतुतुतुतु	ऐतुतुतुतु ऐतुतुतुतु
जतुतुतुतु	ऐतुतुतुतुतु ऐतुतुतुतुतु	..	ऐतुतुतुतुतु ऐतुतुतुतुतु
तुतुतुतुतु	ऐतुतुतुतुतु ऐतुतुतुतुतु	..	..
षषषषषष	..	ऐतुतुतुतुतु, ऐननुतुतुतु ऐतुतुतुतु ऐननुतुतुतु	ऐतुतुतुतुतु ऐतुतुतुतुतु
सतुतुतुतु	ऐतुतुतुतुतु ऐतुतुतुतुतु	..	ऐतुतुतु ऐतुतुतु

อิทम् [นี้] สตรีลิงค์ พันดั่งนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
प्रथमा	अयम्	अयम्	इमे	इमे	इमास्	इमास्
तृतीया	इमाम्,	एनाम्	इमे,	एने	इमास्,	एनास्
	इमाम्	एनाम्	इमे	एने	इमास्	एनास्
तृतीया	अनया,	एनया	आभ्याम्	आभ्याम्	आभिस्	आभिस्
	अनया	एनया				
चतुर्थी	अस्यै	अस्यै		..	आभ्यस्	आभ्यस्
पञ्चमी	अस्यास्	अस्यास्		..		..
षष्ठी	..	..	अन्येभ्यः,	एनेभ्यः	आभ्याम्	आभ्याम्
			अन्येभ्यः	एनेभ्यः		
सप्तमी	अस्याम्	अस्याम्		..	आभ्यः	आभ्यः

อิทम् [นี้] नपुंसकलिंग् พันดั่งนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
प्रथमा	इत्	इत्	इते	इते	इते	इते
तृतीया	इत्	एनत्	इते	एने	इते	एनानि
	इत्	एनत्	इते	एने	इते	एनानि

*นอกจากนี้ผันอย่างปุงลิงค์

ข้อสังเกต

1. รูปที่ 2 ของ **อิทम्** คือ **เอन-** (ena-) ใน ทृतीया. (ทั้ง 3 พจน์), तृतीया. เอกพจน์ และ षष्ठी.-
सप्तमी. ทวิพจน์ ซึ่งเพิ่มมาอีก 1 รูป คือ **เอन-** (ena-)
2. รูปที่ 2 ของ **อิทम्** คือ **เอन-** (ena-) นิยมใช้เมื่อประโยคก่อนหน้า ได้ใช้ **อิทम्** รูปที่ 1 มาแล้ว
3. สตรีลิงค์ เทียบ **สูตร** : -yā, -yai, -yās, -yās, -yām

5.3 อนิยมสรรพนาม (บอกความไม่แน่นอน) ใช้แทนนามบ้าง ใช้ขยายนามบ้าง (มีรูปลิงค์, วิภัติ และพจน์ เดียวกับนามที่ตนขยาย) ได้แก่

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
สรว	सर्व	sarva	ทั้งปวง, ทั้งหมด
วิศว	विश्व	viśva	ทั้งปวง
กตฺร	कतर	katara	ไหน (อันไหนในสอง)
กตม	कतम	katama	ที่ไหน (ในหลายที่)
เอกตฺร	एकतर	ekatara	หนึ่งไหน (ในสอง)
เอกตม	एकतम	ekatama	หนึ่งไหน (ในหลาย...)
อนฺย	अन्य	anya	อื่น
อนฺยตฺร	अन्यतर	anyatara	อื่นอีก
อิตฺร	इतर	itara	อื่น, นอกนี้
เอก	एक	eka	หนึ่ง
สม	सम	sama	ทั้งปวง, เสมอ

ศัพท์กลุ่มนี้ ผันเหมือน ตท [นั่น] แต่ สรว [ทั้งปวง, ทั้งหมด], วิศว [ทั้งปวง], เอก [หนึ่ง] และ สม [ทั้งปวง] ปรธมา. และ ทวิติยา. เอกพจน์ นปุงสกลิงค์ มีรูปดังนี้

ศัพท์	วิภक्ति	เอกพจน์ / นปุงสกลิงค์
สรว	ปรธมา	สรวम् सर्वम्
	ทวิติยา	„
วิศว	ปรธมา	วิศวम् विश्वम्
	ทวิติยา	„
เอก	ปรธมา	เอกम् एकम्
	ทวิติยา	„
สม	ปรธมา	สมम् समम्
	ทวิติยา	„

เฉพาะศัพท์ คือ สม ถ้าแปลว่า “ทั้งปวง” ก็ผันอย่างนี้ แต่ถ้าแปลว่า “เสมอ” หรือ “เท่า” อันมีใจความในทำนองเปรียบเทียบ ย่อมผันอย่าง เทว [เทวดา]

5.4 **ประพันธสรรพนาม (บอกความสัมพันธ์ - เชื่อมต่อ)** ใช้แทนนามบ้าง ใช้ขยายนามบ้าง (มีรูปลิงค์, วิภัติ และพจน์ เดียวกับนามที่ตนขยาย) ได้แก่ **ยทุ** [ผู้ใด, ที่, ผู้, ซึ่ง]

ศัพท์ คือ **ยทุ** ผันเหมือน **ตทุ** [นั่น]

5.5 **ปฤจฉาสรรพนาม (บอกความถาม)** ใช้แทนนามบ้าง ใช้ขยายนามบ้าง (มีรูปลิงค์, วิภัติ และพจน์ เดียวกับนามที่ตนขยาย) ได้แก่ **กิม** [ใคร, อะไร] ในรูปลิงค์มีรูปเป็น **ก (ค)**, สตรีลิงค์ มีรูปเป็น **กา (คา)** ผันเหมือน **ตทุ** [นั่น]

กิม [ใคร, อะไร] นปุงสกลิงค์ ผันดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
प्रथमा	किम्	किम्	के	के	कानि	कानि
तृतीया	”		”		”	

*นอกจากนี้ผันอย่างปุงลิงค์

ข้อควรทราบ

กิม ศัพท์นี้ บางคราวมีอพยยศัพท์ คือ **จิต, जन, अपि** ต่อท้าย **กิม** ศัพท์ที่ประกอบวิภक्ति แล้ว แปลว่า ใครผู้หนึ่ง, ใครบางพวก, บางกลุ่ม, บางคน ฯลฯ เช่น

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
กคจิต	कश्चित्	kaścit	ผู้หนึ่ง, บางคน ฯ
กคजन	कश्चन	kaścana	ผู้หนึ่ง, บางคน ฯ
โก'पि	कोऽपि	ko'pi	บางคน ฯ

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อมีอพยยศัพท์ คือ **จิต, जन, अपि** ต่อท้าย **กิม** ศัพท์ที่ประกอบวิภक्तिแล้ว และมี **ยทุ** ศัพท์อยู่ข้างหน้า เป็นศัพท์แปลคู่ด้วยก็มี (แปลว่า ผู้ใดผู้หนึ่ง, พวกใดพวกหนึ่ง ฯ) **ยทุ** ศัพท์ ต้องมีลิงค์ วิภक्ति และพจน์ ตรงกับ **กิม** ศัพท์ด้วยเช่นกัน

การใช้ **กิม** กับนามตฤติยวิภक्ति โดยปกติถือกันว่า **กิม** ย่อมาจาก **กี** **प्रियोन्म** แปลว่า ประโยชน์อะไร ในฐานะที่เป็นประธาน และละกริยา มี, เป็น, ฟังมี, ฟังเป็น ไว้ในฐานะที่เข้าใจ เช่น

กี¹ กाने³ जगुषु² แปลว่า ประโยชน์อะไร¹ (ฟังมี) ด้วยตา² ที่บอด³

กี¹ พหุना³ वजने² แปลว่า ประโยชน์อะไร¹ (ฟังมี) ด้วยคำพูด² มากมาย³

5.6 **สรรพนามแสดงทิศทาง** มักใช้ขยายนาม (มีรูปลิงค์, วิภัติ และพจน์ เดียวกับนามที่ตนขยาย) ได้แก่ **ปूरु** [ตะวันออก] เป็นต้น

पूरु [ตะวันออก] ปุงลิงค์ ผันดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
प्रथमा	पूरुवसु	पूर्वस्	पूरुवे	पूर्वी	पूरुवे	पूर्वे पूरुवासु पूर्वास्
तृतीया	पूरुवम्	पूर्वम्		„	पूरुवान्	पूर्वान्
द्वितीया	पूरुवेण	पूर्वेण	पूरुवाग्याम्	पूर्वाभ्याम्	पूरुवैस्	पूर्वेस्
चतुर्थी	पूरुवसुम्	पूर्वस्मै		„	पूरुवेभ्यस्	पूर्वेभ्यस्
पञ्चमी	पूरुवसुमात् पूरुवात्	पूर्वस्मात् पूर्वात्		„		„
षष्ठी	पूरुवसुभ्य	पूर्वस्य	पूरुवैस्	पूर्वयोस्	पूरुवेशाम्	पूर्वेषाम्
सप्तमी	पूरुवसुमिन् पूरुवे	पूर्वस्मिन् पूर्वे		„	पूरुवेशु	पूर्वेषु
सं.प्रथमा	पूरु	पूर्व	ผันเหมือน प्रथमा			

❖ **पूरु** [ตะวันออก] **स्त्रीลิงค์** เป็น **पूरुवा** ผันเหมือน **सरुवा** [ทั้งปวง, ทั้งหมด] स्त्रीลิงค์ อนิยมสรรพนาม

पूरु [ตะวันออก] นปุงสกลิงค์ ผันดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
प्रथमा	पूरुवम्	पूर्वम्	पूरुवे	पूर्वे	पूरुवाणि	पूर्वाणि
तृतीया		„		„		„
सं.प्रथमा	ผันเหมือน प्रथमा					

*นอกจากนี้ผันอย่างปุงลิงค์

คำสรรพนามที่เป็นกลุ่มเดียวกับ **ปुरुว** [ตะวันออก] ได้แก่

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
อวร	अवर	avara	ตะวันตก
ทักษิณ	दक्षिण	dakṣiṇa	ใต้
อุดฺตร	उत्तर	uttara	เหนือ
อนฺยตร	अन्यतर	anyatara	อื่นอีก
ปร	पर	para	อื่น
อปร	अपर	apara	อื่น, อื่นอีก
อธฺร	अधर	adhara	ข้างใต้
อนฺตร	अन्तर	antara	ภายนอก

คำสรรพนามดังกล่าวนี้เป็นปุงลึงค์, สตรีลึงค์ (สตรีลึงค์ลงท้าย **อา-ā**) และ นปุงสกลึงค์
 ผันเหมือน **ปुरुว** [ตะวันออก] ปุงลึงค์ สตรีลึงค์ และนปุงสกลึงค์ โดยลำดับ

5.7 **สรรพนามบอกจำนวน** ใช้แทนนามบ้าง ใช้ขยายนามบ้าง (มีรูปลึงค์, วิภक्तिและพจน์ เดียวกับ
 นามที่ตนขยาย) ได้แก่ **อฺภ** [ทั้งสอง] เป็นทวิพจน์อย่างเดียว และ **อฺภย** [ทั้งสอง] เป็นเอกพจน์และ
 พหูพจน์เท่านั้น

ศัพท์ทั้งสองนี้ **ผันเหมือน ตท** [นั่น]

แต่ ปฺรธมา. และ ทฺวิตียา. เอกพจน์ นปุงสกลึงค์ มีรูปดังนี้

ศัพท์	วิภक्ति	เอกพจน์ /นปุงสกลึงค์
อฺภ	ปฺรธมา	อฺภมฺ ॐ
	ทฺวิตียา	„
อฺภย	ปฺรธมา	อฺภยมฺ ॐ
	ทฺวิตียา	„

คุณนาม (Adjectives)

คุณนาม หรือคุณศัพท์ (วิเศษณ์คพท - Adjectives) ในภาษาสันสกฤต หมายถึง คำที่แสดงลักษณะของคำนามหรือสรรพนามที่มันขยาย เพื่อให้เรารู้ถึงลักษณะและอาการต่างๆ ของคำนามนั้นๆ เช่น ดี ร้าย สูง ต่ำ ดำ ขาว เป็นต้น

คำคุณนามมักจะเรียงไว้ข้างหน้าของคำที่มันขยาย เช่น ในภาษาไทย วลีว่า “คนดี” เมื่อแปลงเป็นภาษาสันสกฤต ต้องเรียงสลับกัน เป็น “**สาธุสุ** ชนสุ = คนดี ” แต่ก็มีบางกรณีที่ต้องเรียงไว้ข้างหลังคำที่ถูกขยาย เช่น ในกรณีที่มีประโยคที่มีกริยาว่า มี, เป็น หรือ verb to be ในภาษาอังกฤษ ดังในประโยคที่ว่า “เขา เป็น คนดี” แปลงเป็นภาษาสันสกฤต จะได้ “**ส** [เขา] **สาธุสุ** [คนดี] **อสุติ** [เป็น]” จะเห็นได้ว่า **สาธุสุ** จะเรียงไว้หลัง **ส** ซึ่งเป็นคำที่ถูกขยาย

คำคุณนามไม่มีแบบผันเฉพาะแต่ละศัพท์เหมือนคำนามทั่วไป ดังนั้น **ต้องอาศัยแบบผันของคำนาม** โดยที่สำคัญคือ ต้องผันตามลิงค์ของคำที่ถูกขยาย เช่น เมื่อขยายปุงลิงค์ ก็ต้องผันเป็นปุงลิงค์ เมื่อขยายสตรีลิงค์ก็ต้องผันเป็นสตรีลิงค์ เป็นต้น ดังนั้น คำคุณนามจึงผันได้ทั้ง 3 ลิงค์

5.8 การผันคำคุณนาม (คุณศัพท์หรือ คำขยาย - Adjectives)

ข้อสำคัญที่สุดของการผันคำคุณนาม คือ จะต้องผันให้มีลิงค์ พจน์ และวิภक्ति ให้เหมือน กับ **คำนามที่ตนขยาย** (ให้สังเกตดีๆ ว่า **การันต์** ไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน) ดังจะยกคำคุณนามว่า “**ปฺริย** [น่ารัก]” มาผันทั้ง 3 ลิงค์ แล้วใช้ขยายคำนามให้เป็นตัวอย่าง

ลิงค์	ผัน ปฺริย	ตัวอย่างการใช้ขยายคำนาม			ความหมาย
		ไทย	เทวนาครี	โรมัน	
ปุงลิงค์	ปฺริยะ อ การันต์	ปฺริยะ ปุตระ	प्रियः पुत्रः	priyah putrah	บุตรที่น่่ารัก
		ขยาย อ (a) การันต์			
	อ การันต์	ปฺริยะ पिता	प्रियः पिता	priyah pitā	พ่อที่น่่ารัก
		ขยาย ฤ (r) การันต์			
สตรีลิงค์	ปฺริยา อา การันต์	ปฺริยา गन्या	प्रिया कन्या	priyā kanyā	ลูกสาวที่น่่ารัก
		ขยาย อา (ā) การันต์			
	อา การันต์	ปฺริยา पत्नी	प्रिया पत्नी	priyā patnī	ภรรยาที่น่่ารัก
		ขยาย อี (ī) การันต์			

ลिंगค์	ผัน ปริย	ตัวอย่างการใช้ขยายคำนาม			ความหมาย
		ไทย	เทวนาครี	โรมัน	
นปุงสกลิงค์	ปริยมุ a การันต์	ปริยํ มิตรํ	प्रियं मित्रं	priyaṃ mitraṃ	เพื่อนที่น่ารัก
		ขยาย อ (a) การันต์			
	ปริยํ นาม	प्रियं नाम	priyaṃ nāma	ชื่อที่น่ารัก	
	ขยาย -อนु (-an) การันต์				

ตัวอย่าง ในตารางข้างต้น เป็นการผันเฉพาะวิภक्तिที่ 1 (ปรถมา.) ที่ใช้เป็นประธาน ในตารางด้านล่างต่อไปนี้จะแสดงให้เห็นถึงวิภक्तिอื่นๆ ที่คำคุณนามต้องมี ลิงค์ วิภक्ति และพจน์ ตรงกันกับคำนามที่ถูกขยาย เช่นเดียวกัน

ลึงค์	ผัน ปริย	ตัวอย่างการใช้ขยายคำนาม	ความหมาย
ปุงลึงค์	ปริยานาม प्रियानाम् priyānām (c.6 pl.)	ปริยานา पुत्रानाम् प्रियानां पुत्रानाम् priyānāṃ putrānām	ของพวกลูกที่น่ารัก
สตรีลึงค์	ปริยया प्रियया priyayā (c.3 s.)	ปริยया पत्नया प्रियया पत्न्या priyayā patnyā	กับภรรยาที่น่ารัก
นปุงสกลึงค์	ปริये प्रिये priye (c.7 s.)	ปริये नाम्नि प्रिये नाम्नि priye nāmni	ในชื่อที่น่ารัก

คำคุณนาม ปุงลึงค์และนปุงสกลึงค์ที่ลงท้ายด้วยสระ a เมื่อผันเป็นสตรีลึงค์ จะลงท้ายด้วยสระ ā ทุกตัวหรือไม่ ?

ในตาราง 1-2 ด้านบน เราจะเห็นว่า คำคุณนามคือ ปริย เมื่อผันเป็น ปุงลึงค์ และนปุงสกลึงค์ จะลงท้ายด้วยสระ อ (a) แต่เมื่อผันเป็น สตรีลึงค์ จะลงท้ายด้วยสระ อา (ā) เป็น ปริया (priyā)

ถามว่า : คำคุณนามที่ลงท้ายด้วยสระ อ (a) จะใช้กฎนี้ทุกตัวหรือไม่ ?

ตอบว่า : ไม่ เพราะมีคำคุณนามบางตัวที่แม้ปุงลึงค์ และนปุงสกลึงค์ จะลงท้ายด้วย สระ อ (a) แต่เมื่อนำมาขยายคำนามสตรีลึงค์แล้วจะเปลี่ยนคำลงท้ายเป็นสระอี (ī) คำคุณนามเหล่านั้น คือ

- 1). คำคุณนามที่มีที่มาจากจำนวนนับลำดับที่ ตั้งแต่ที่ 4 เป็นต้นไป เช่น

จำนวนนับ ลำดับที่	ปุงลิงค์/ นปุงสกลิงค์			สตรียิงค์		
	ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ไทย	เทวนาครี	โรมัน
จตุรฤตี [ที่ 4]	จตุรฤถ	चतुर्थ	caturtha	จตุรฤตี	चतुर्थी	caturthī
ปณฺจม [ที่ 5]	ปณฺจม	पञ्चम	pañcama	ปณฺจมี	पञ्चमी	pañcamī
อษฏาทศ [ที่ 18]	อษฏาทศ	अष्टादश	aṣṭādaśa	อษฏาทศ	अष्टादशी	aṣṭādaśī

- 2). คำคุณนามบางศัพท์ที่มีที่มาจากคำนาม ชนิดที่เรียกว่า ดัทธิต (tad-dhita) เช่น

ศัพท์นาม	ศัพท์ดัทธิต	ปุงลิงค์/ นปุงสกลิงค์	สตรียิงค์	ความหมาย
คิเว	คิเว	คิเว	คิเว	ผู้รับถือพระคิเว
สิเว śiva	สิเว śaiva	สิเว śaiva	สิเว śaivī	
คนุชรว	คนุชรว	คนุชรว	คนุชรว	เป็นพวกคนชรรพ์
กนฺधर्व gandharva	กนฺधर्व gāndharva	กนฺधर्व gāndharva	กนฺधर्व gāndharvī	

- 3). คำคุณนามที่มีที่มาจากปัจจัยดัทธิต คือ -มย (-maya) และ -ตณ (-tana) เช่น

ศัพท์เต็ม	+maya, tana	ปุงลิงค์/ นปุงสกลิงค์	สตรียิงค์	ความหมาย
จิน	จินมย	จินมย	จินมย	มีใจบริสุทธิ์
จิน cin	จินมย cinmaya	จินมย cinmaya	จินมย cinmayī	
อทย	อทยตณ	อทยตณ	อทยตณ	เป็นของวันนี้, ทันสมัย
อद्य adya	อद्यตณ adyatana	อद्यตณ adyatana	อद्यตณ adyatanī	

- 4). คำคุณนามพิเศษ ที่เมื่อเป็นสตรียิงค์ ต้องลงท้ายด้วย สระอิ (ī) เช่น

ลิงค์	ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
ปุงลิงค์/ นปุงสกลิงค์	โจทณ	चोदन	codana	ผู้/เครื่องกระตุ้น
สตรียิงค์	โจทณี	चोदनी	codanī	
ปุงลิงค์/ นปุงสกลิงค์	ตรุณ	तरुण	taruṇa	เป็นวัยรุ่น, หนุ่ม, ตรุณ
สตรียิงค์	ตรุณี	तरुणी	taruṇī	

ลึงค์	ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
ปุงลึงค์/ นปุงสกลึงค์	ปุราณ	पुराण	purāṇa	เก่าแก่, โบราณ
สตรีลึงค์	ปุราณี	पुराणी	purāṇī	
ปุงลึงค์/ นปุงสกลึงค์	สทุฤศ	सदृश	sadr̥śa	เหมือนกัน, เช่นกัน
สตรีลึงค์	สทุฤศี	सदृशी	sadr̥śī	
ปุงลึงค์/ นปุงสกลึงค์	สุนุทร	सुन्दर	sundara	งาม, ดี
สตรีลึงค์	สุนุทรี	सुन्दरी	sundarī	

จะรู้ได้อย่างไรว่า คำคุณนามใด จะผันตามคำนามใด การันต์ใด?

ในตารางทั้งสองข้างต้น เราจะเห็นว่าคำคุณนามคือ **ปริย (priya)** จะลงท้ายด้วยสระ **อ (a)** หรือ **อา (ā)** ซึ่งเป็นลักษณะส่วนใหญ่ของคำคุณนามในภาษาสันสกฤต แต่ก็มีคำคุณนามอีกจำนวนหนึ่งที่ไม่ได้ลงท้ายด้วย สระ **อ (a)** หรือ **อา (ā)** แต่ลงท้ายด้วยสระอื่น หรือพยัญชนะ

คำคุณนาม ทุกตัวจะมีคำลงท้ายเหมือนคำนาม คือ มีทั้งที่ลงท้ายด้วยสระ เช่น **ปริย- priya** ลงท้ายด้วยสระ **อ (a)**, **คุรุ - guru** แปลว่า หนัก ลงท้ายด้วยสระ **อุ (u)**, และมีทั้งที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะ เช่น **สุมนส - sumanas** แปลว่า มีใจดี ลงท้ายด้วย **-อสุ (-as)**

การผันคำคุณนามที่ไม่ได้ลงท้ายด้วยสระ **อ (a)** เหล่านี้ อันดับแรกต้องดูก่อนว่า คำคุณนามนั้น **ลงท้ายด้วยสระ หรือพยัญชนะ และเป็น การันต์ใด**

ต่อจากนั้นจึงนำไปผันตามแบบผันของคำนาม (คือผันตามตารางผันคำนามทั้งหมด ตามที่เราได้เรียนมา) (กลุ่ม**คำนามที่ผันเฉพาะตัว** หรือพิเศษ**ไม่ใช่**เป็นต้นแบบในการผันคำคุณนาม)

การผันนั้นต้องคำนึงถึงเรื่อง **การันต์**ของคำคุณนามนั้นๆ เป็นอันดับแรก (แต่โปรดจำไว้ว่า “**การันต์ของคำนามที่ถูกขยายไม่ใช่ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้คำคุณนามต้องผันตามการันต์ของคำนามที่ถูกขยายนั่น**”) ต่อมาคือ ลึงค์ วิภक्तिและพจน์ ของ **คำนามที่ถูกขยาย** เป็นสิ่งสำคัญรองลงมา ดังตัวอย่าง การผัน **คุรุ [หนัก]** ด้านล่างนี้เป็นต้น คือ

คุรุ [หนัก] เมื่อขยาย **ภาร [งาน, ภาระ]** เป็นศัพท์ **อ (a)** การันต์ ปุงลึงค์ **คุรุ จะไม่ผันตาม** **อ (a)** การันต์ ปุงลึงค์ **แต่ผันตาม** **อุ (u)** การันต์ ปุงลึงค์ แทน โดยต้องผันให้มีวิภक्ति และพจน์ตรงกันกับ **ภาร [งาน, ภาระ]** ดังนี้

หมายเหตุ

❖ คุณนาม **อุ** (u) การันต์ เมื่อผันเป็นสตรีลิงค์จะผันเหมือน **ธนู** [แม่โคนม]

แต่บ่อยครั้งที่คุณนามที่ลงท้ายด้วย **อุ** (u) การันต์ ถ้าพยัญชนะที่อยู่ข้างหน้าสระอุนั้นไม่ใช่พยัญชนะซ้อนแล้ว เมื่อผันเป็นสตรีลิงค์ จะเปลี่ยนรูปเป็น **อิ** (i) การันต์ โดยเติม **อิ** (i) เข้าข้างท้ายและประสมกับสระอุ เป็น **-วี** (-vī) แล้วผันเหมือน **นที** [แม่น้ำ] เช่น

ลิงค์	ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
ปุงลิงค์/ นปุงสกลิงค์	คุรุ	गुरु	guru	หนัก
สตรีลิงค์	คุรุวี	गुर्वी	gurvī	
ปุงลิงค์/ นปุงสกลิงค์	พหู	बहु	bahu	มาก
สตรีลิงค์	พหุวี	बह्वी	bahvī	

แบบฝึกหัด บทที่ 5

ตอนที่ 1 : สรรพนาม

คำสั่ง : จงตอบคำถามต่อไปนี้

1. สรรพนาม คือ ..... แบ่งได้ ..... ประเภท สรรพนามในบทนี้มี ..... ส่วน คือ .....
2. บุรุษสรรพนาม แบ่งเป็น ..... บุรุษ ..... พจน์ ได้แก่ศัพท์ว่า ..... พันได้ ..... วิภक्ति
3. นิยมสรรพนาม ได้แก่อะไรบ้าง? และแปลว่าอะไร? .....
4. คำสรรพนามต่อไปนี้แปลว่าอะไร?

1). मया	2). युष्मान् .....
3). त्वत्	4). युष्माभिस् .....
5). युवाम्	6). आवाम् .....
7). आवाम्याम्	8). अस्माकम् .....
9). तव	10). अस्मान् .....

5. จงเติมคำต่อไปนี้ลงในวงเล็บให้ตรงตามลึงค์ พจน์ และวิภक्ति พร้อมคำแปล

इमानि अमुयोः एषाम् तेन इमे तथा तस्यै अमूः

1). (.....) नरौ	2). (.....) कन्याः .....
3). (.....) शशिना	4). (.....) फलानि .....
5). (.....) नद्यै	6). (.....) अग्नीनां .....

ตอนที่ 2 : คุณนาม

1. คุณนาม หมายถึง .....
2. การผัน คุณนาม มีหลักการผันที่สำคัญอย่างไร? จงอธิบายมาพอได้ใจความ
3. จงประกอบคำต่อไปนี้ให้เป็นภาษาสันสกฤต (ให้เขียนด้วยอักษรเทวนาครี ตามลำดับเลขยก)

ตัวอย่าง : จากบุรุษ² ผู้เป็นที่รัก¹ = प्रियात् पुरुषात्

2.1. แห่งเมือง (नगर) ² ที่งดงาม (सुन्दर) ¹	2.2. กับภรรยา (पत्नी) ² ผู้มีใจบริสุทธิ์ (चिन्मयी) ¹
2.3. มุนี (मुनि) ² ผู้นับถือพระศิวะ (शैव) ¹	2.4. ในนักบวช (साधु) ² ผู้มีใจดี (सुमनस्) ¹
2.5. ซึ่งราม (राम) ² ผู้เป็นหนุ่มแรกรุ่ง (तरुण) ¹	2.6. ด้วยภาระทั้งหลาย (भार) ² อันหนัก (गुरु) ¹